

UDK 316.75: 141.78:165.7+17.022.1
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 10. 7. 2009.
Prihvaćeno: 15. 10. 2009.

PET TVRDNJA O DVOZIĐU KRATAK OSVRT NA HRVATSKE PRILIKE 20 GODINA NAKON RUŠENJA BERLINSKOG ZIDA

Ivan ROGIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Marulićev trg 19/1, 10 000 Zagreb
ivan.rogic@pilar.hr

Sažetak

U tekstu autor istražuje modernizacijsku bilancu hrvatskog društva u razdoblju od dvadeset godina nakon rušenja Berlinskog zida. Ponuđeno je pet glavnih tvrdnja. Prvo, hrvatska državna samostalnost *nije* izravna posljedica rušenja Zida, nego je nastala posebno, kao rezultat autonomne hrvatske obrane od agresije. Drugo, normativno i simbolično hrvatsku je samostalnost odredilo novo *dvoziđe*: odnos između Zida boli i Schengenskog zida. Taj odnos oblikovao je dvostruku, ali jedinstvenu, modernizacijsku osnovu i zalihu, koja dopušta valjanu optimizaciju hrvatskih razvojnih mogućnosti. Treće, realna transformacija hrvatskog društva, međutim, išla je smjerom čije je glavno obilježje *uzmak od suverenosti*. On je vidljiv na više temeljnih sektora javnih poslova i u svijetu života (politički sektor, financijski sektor, kulturna industrija, uprava itd.). Četvrto, glavni je korijen uzmarka od suverenosti težnja predatorskih skupina u poduzetništvu i javnom djelovanju prema shemi: kapitalizam da – Hrvatska ne. Njihov je socijalni i politički korijen *u totalitarnom razdoblju*, a djelovanje se svodi na pokušaj kontinuiteta totalitarne konstrukcijske tradicije u institucionalnom sklopu (zlo)upotrebom sredstava podrijetlom iz demokratske tradicije. Peto, takav *se* razvojni i modernizacijski model *dugoročno ne može održati* jer ne može osigurati dotok potrebne količine neplaćenog rada u javnu sferu potreban za primjereno funkcioniranje institucionalnog sklopa i modernu integraciju društva.

Ključne riječi: suverenost, dvoziđe, totalitarna baština, uzmak od suverenosti, epistemološki i vrijednosni nered.

1. tvrdnja

Godina 2009. dvadeseta je godina nakon rušenja Berlinskog zida. Premda je posrijedi činjenica kojoj glavni sjaj jamči sklonost kroničara jednoj vrsti kalendarske geometrije, nije nekorisno bilancu tih dvaju decenija uzeti zaozbiljno i u analitičkom postupku zainteresiranom najprije za »stanje stvari«. Ako ništa drugo, onda opet jedna kalendarska činjenica osnažuje takvu sklonost. Godine 2009. na lokalne izbore po prvi put izlazi naraštaj mladih ljudi *rođenih u Republici Hrvatskoj*, ne u Jugoslaviji. Nisu oni, dakako, većinska statistička skupina među biračima. Ali ih, sve do 2009. godine, nije bilo.

Gledano trijezno, prijeko ciljnika naoštrenih u raznolikim »krizama«, u rasponu od ratnih do takozvanih globalnih, napose uzmu li se u obzir brojne pozadinske slike ljudi tjeskobnih zbog gubitka bližnjih, posla ili životne perspektive, kalendarska elegancija ovisna o poklapanju zadnjih godina dvaju spomenutih razdoblja sve je prije negoli dostatna za izazivanje analitičke pozornosti. Njezinu bismo uvaženost prije očekivali recimo među sabornicima u Hrvatskom državnom saboru, kao, ponovno recimo, sto pedesetu točku ničim ograničena dnevnog reda, kada je vrlim sabornicima, dobro se zna, prijeko potrebno malo na čas ubiti oko. Ali, ipak.

2. tvrdnja

Što hrvatska državna samostalnost ima s rušenjem Berlinskog zida? Pitanje je na prvi pogled nesuvislo. Pa zna se kako je ta samostalnost otpočela rušenjem Zida, ustvrdili bi oni koje pitanje uznemiruje. Ipak, pitanje nije posve bez temelja. Jednostavnosti radi, nudimo ovu tvrdnju: Hrvatska državna samostalnost nije u skupini očekivanih posljedica rušenja Berlinskog zida. Tri su očekivane posljedice izvan prijepora. To su, ponovimo ih: 1. slom komunističkog poretka; 2. slom Sovjetskog Saveza, točnije, sovjetskog »carstva«; 3. ujedinjenje dviju njemačkih država, savezne i, paradoksalne, »demokratske«, u jednu.

Ide li se tragom što ga ostavljaju te posljedice, razložno je zaključiti kako godine 1989. na ovdašnjoj, »lokalnoj«, razini, zapadni organizatori rušenja Zida očekuju slom komunističkog poretka, kao i drugdje po teritoriju »lagera«, ali i uspostavu – »demokratske Jugoslavije«. Rušenje Berlinskog zida, dakle, *ne može se linearno, pravocrtno, povezati s rušenjem Jugoslavije*. Naprotiv, prije bi se moglo reći kako ga je primjereno povezati s – demokratizacijom Jugoslavije. Ovdašnjima, koje pamćenje, pa i povijesno, nije posve ostavilo, lako je prisjetiti se kako se kasnih osamdesetih prošloga stoljeća, pod radnim naslovom »reformski program« SKJ taj naum već bio otpočeo ostvarivati, ne

čekajući epohalne ispade hrabrosti i bijesa Berlinčana s obje strane Zida. Nisu te reforme ciljale, dakako, na demokratsku nadu kakva se mogla jasno nazrijeti u pričama i osjećajima sudionika rušenja Zida. Ciljalo se, u osnovi, na uspostavu jedne vrste paradoksalne »periferijske« kombinacije kapitalističke gospodarske prakse i komunističke stege, kakvu su poslije, kao »izvorni« prinos globalizaciji modelski ponudili kineski komunisti. Velimo: *kombinacije*, s njom se sličnost i iscrpljuje. Prema reformskom programu SKJ gospodarska se praksa imala posve »otvoriti« kapitalističkoj dinamici, premda formalno (čitaj: privremeno), još opasana mrežama tzv. društvenog vlasništva. Na drugoj je strani tzv. samoupravljajući i »dogovorni« politički nadzor zbilje, u režiji reformirana Saveza komunista i njegovih političkih klijenata, trebao produžiti dotok kisika jugoslavenskoj političkoj klasi i, dakako, Jugoslaviji kao političkoj konstrukciji.

Ipak, u toj shemi nije uzeta u obzir ključna varijabla: strukturna osnova Jugoslavije; ne ove ili one inačice, prve ili druge (Jugoslavije), *nego osnova sama*. Ona, osnova, ukratko pokazuje da je njezina glavna sastavnica neuklonjiva totalitarna zaliha. Budući da tu varijablu nisu uzeli u obzir, zapadni organizatori epohalnog obrata na europskom komunističkom istoku nisu smatrali problematičnim ni »dodatne« srbijanske zahvate u institucionalni sklop savezne države ni pripreme srbijanskog političkog i vojnog sektora na definitivno zauzimanje onoga što su smatrali svojinom, više nego očite još od sredine osamdesetih godina prošloga stoljeća i »slavnog« Memoranduma SANU. Naprotiv, još godine 1991., prema uvjerenju onodobnih zapadnih veleposlanika u Beogradu, na djelu je prihvatljiva i razložna srbijanska priprema na obračun s nacionalistima i separatistima raznih »fela«, koji reforme zloupotrebjavaju za razbijanje Jugoslavije. Zato su se, *posve paradoksalno iz obzora srušena Zida*, eventualni prijepori između srbijanskih planera agresije i izaslanika zapadnih velesila reducirali te, 1991. godine, a i poslije, na *tehničke prijepore* o eleganciji, brzini i efikasnosti agresije te o obvezatnoj humanitarnoj higijeni. Godine 1991. (ali i 1992., 1993., 1994., a kadšto i 1995.), dakle, organizatori srbijanske agresije na Hrvatsku i, poslije, na Bosnu i Hercegovinu, bolje stoje u odnosu s velesilama koje su ohrabrile rušenje Zida negoli napadnuti. Izvan toga tužnog kruga srama stoji ujedinjena Njemačka, a posve javno izlazi iz njega i SAD 1994. godine. Za druge nismo tako sigurni.

»Tijesna vrata«, kroz koja tada prolaze hrvatski otpor agresiji i borba za državnu samostalnost i demokratski poredak, otvorenima (bolje rečeno odškrinutima) dugo drže samo dvije skupine ljudi. Prva skupina su sami hrvatski branitelji s »lica mjesta«. Druga skupina su ljudi s nešto dubljim razumijeva-

njem povijesti na jugoistočnom i istočnom europskom rubu. U njoj je stožerni lik papa Ivan Pavao II. te nekoliko hrabrih ljudi podrijetlom pretežno kršćanski demokrati s njemačkog i austrijskog područja. Sedmogodišnje razdoblje od 1991. do 1997., osim što je ispunjeno hrvatskim uspjesima na ratištu, može se promatrati još i kao sažeta povijest *uspješna upisa* Jugoslavije na listu totalitarnih izuma. Godine 2008. na jednom skupu hrvatskih povjesničara u Hrvatskom institutu za povijest ta je promjena pregledno precizirana zaglavnom disjunkcijom: Jugoslavija *ili* sloboda. Premda se neka njezina obilježja ne poklapaju s idealnotipskim shemama totalitarnih sklopova, nije teško pokazati kako je posrijedi politički izum kojim vlada totalitarna jezgra s dvjema očitim sastavnicama: rasnom nejednakošću prema shemi Srbi-nesrbi i vojno-policijskim aparatom što nadzire »ostatak« društva.

Rušenje Zida u Hrvatskoj, dakle, od rušenja Zida u Berlinu *dijele barem dvije razlike*. Prva izvlači na vidjelo kako je Zid u Hrvatskoj bio *podvostručen*: komunističkim i jugoslavenskim sklopom. Druga izvlači na vidjelo kako je za rušenje Zida u Hrvatskoj bio potreban sedmogodišnji otpor agresiji. One noći u studenom u Berlinu 1989. godine, kada je tamošnji Zid padao, uspoređene s noćima u hrvatskim ratnim godinama, bolje se pamte kao – blagdanske noći.

3. tvrdnja

Tijekom razdoblja srbijanske agresije od 1991. do 1997., ali i poslije, hrvatsko rušenje ovdašnjeg Zida postupno se suočava s paradoksalnom činjenicom. Ona se, ukratko, svodi na uvid kako je tim rušenjem organski povezan i paradoksalni proces *učvršćivanja i igre* novog *dvoziđa*. Riječ dvoziđe upućuje na ono što je već u nagovještaju jasno: na prilike određene dvama novim zidovima.

Prvi je zid u toj iznenađujućoj konfiguraciji, danas samo prividno zaboravljeni – *Zid boli*. Riječ je, poznato je, o zidu/zidiću na zagrebačkoj Selskoj cesti, »podignutom« ratnih godina pred ulazom u središte tzv. međunarodnih postrojba, čija je zadaća tijekom srbijanske agresije imala biti održavanje mira između »zaraćenih strana«, sve dok se ne dođe do »konačnog rješenja«. Zid nije bio viši od metar i koji centimetar, a dužina mu se tijekom vremena povećavala pa nije pretjerano ustvrditi kako ga treba predočiti dugačkim koju stotinu i više metara. Bio je sačinjen od običnih opeka. Na svakoj je bilo napisano ime ili ime i prezime u srbijanskoj agresiji nestale osobe. Opeke s imenima, a kadšto i godinom, dodavali su prijatelji i rodbina, a nerijetko i preživjeli susjedi. Pitanje koje sve te opeke veže u jedno, kao jedna vrsta moralne »žbuke«, glasi: zašto su žrtvovani?

Složenica Zid boli, dakako, izravno podsjeća na židovski Zid plača. No ne treba zanemariti i jednu razliku. Zid plača je ulomak, ostatak, građevine Hrama, središnjeg simbola židovske slobode i mjesta učvršćenja saveza Židova sa starozavjetnim Bogom. Sve dok Hrama nema, upis plača (molitve) u njegov kameni ostatak može se razumjeti kao jedna vrsta paradoksalne revitalizacije onoga čega još nema, Hrama. Zid boli nema tako dugačak luk nade nadsvođen povrhu. Svaka ugrađena cigla s imenom ili imenom i prezimenom nestalog, odnosno nestale, izravno je uložena u obvezu prisutnih koji nisu nestali, na hitan rad na njihovu spašavanju – točnije: uskrsnuću. Smatramo da je baš to posrijedi. Zahtijeva se *hitno* povratak nestalih ili u život ili u cjelovitu priču o njihovu životu i smrti, kako priliči onima dostojnima boravka u kolektivnom pamćenju. Još je antika s tim načistu. Tamo gdje je smrt prevelika zaprjeka za povratak u život, računa se s trajnim boravkom u pamćenju ne samo najbližih nego zajednice općenito. U Zid boli upisani su, dakle, izravni i hitni zahtjevi da se životi žrtava otmu od cinične potrošnje agresora i – trajnošću u našem pamćenju posvete. Hoće li to učiniti i Bog, ne može se, dakako, znati. A ni mi za naše pamćenje ne možemo posve jamčiti. Nije prijeporna naša pripravnost nego, kako podsjeća R. Barthes, samo traumatično iskustvo oduzima jezik i ostavlja (nas) »bez teksta«.¹

Nije, dakle, u Zid boli ugrađena nova/stara shema ropstva, na koju upućuje Berlinski zid. Ugrađen je, naprotiv, skup posebnih moralnih zahtjeva povezanih s odnosom spram trauma i žrtava agresije. Mogućnost poopćavanja tih zahtjeva izgleda izvan rasprave. Sociologijska je pak implikacija simbolična upisa žrtve u zbilju zajednice izravno povezana s nadređenošću (novoga) reda neredu, kozmosa kaosu. Na tom tragu nije netočno Zid boli smatrati – osim sabiralištem *univerzalnih* učinaka traume, prema pravilu, s ruba ili čak s onu stranu teksta, riječi – još i skromnim uporištem *novih pravila* u zbilji zajednice posve *specifičnih* naspram kaotične zbiljnosti agresorskog društva od koje je žrtva zajednicu odijelila obvezujući je novim redom. Zid boli je, dakle, u hrvatsku društvenu zbilju upisao dodatni »utopijski« i formativni višak, kakva nema u samom prijelazu društva iz totalitarnog poretka u demokratski. Posve je sociologijski razložno pitanje kako se poslije i je li se uopće taj novi red, u odnosima među društvenim sudionicima, *praktično uobličio*.

Drugi je član dvoziđa – *Schengenski zid*. Sama složenica zapravo i nije posve pravedna. Posrijedi je, poznato je, pogranična crta pomoću koje se države Europske unije jasno odvajaju od drugih europskih država, nečlanica.

¹ Usp. Lisa SALTZMAN – Eric ROSENBERG (ur.), *Trauma and Visuality in Modernity*, Lebanon, NH, 2006., 23.

Na području obuhvata što ga određuje schengenska crta ili, točnije, krivulja, oblikuje se institucionalni sklop i poredak te gospodarska i društvena praksa presudno određena politikom Europske unije kao navlastite tvorevine. Na popisu njezinih posebnosti najčešće se ističu gospodarski prosperitet, javnost rada institucija, demokratski modeli političkog ponašanja, manjinska prava, međusobna solidarnost država članica, obvezatna suradnja i pregovaranje oko ključnih ciljeva i srodne. Već i grub osvrt na migracijske putanje pokazuje kako je glavni cilj migracijskih skupina s europskog područja izvan schengenskog obuhvata (ali i azijskog i afričkog) probiti se na samo područje, navlastito na teritorij zemalja u njegovoj povijesnoj jezgri. Baš te migracijske aspiracije olakšavaju stvaranje jasne slike o novoj granici. No sama riječ »granica« nije na ovom mjestu najbolja. Granicom se opisuju različiti oblici susjednih dodira među državama, u rasponu od onih s jedva vidljivom granicom do onih zasnovanih na batinaškom nadzoru. Prikladnija je riječ zid, *Schengenski zid*. Njime se dalekosežno *odvoja područje spasonosnih mogućnosti* od drugih područja. Prekoračiti tu razliku istovrsno je prekoračenju zida. S njegove druge strane prostire se radikalno druga zbiljnost, baš kao i u svakom »obećanom« gradu ili »obećanom« kraljevstvu. Usporedba s Kineskim zidom na azijskom istoku ili Hadrijanovim zidom na (britanskom) sjeverozapadu jedva da se i mogu u ovom kontekstu izbjeći. Riječ »zid« tijesno je povezana, kako je nekoć upozorio L. Mumford pišući o povijesti grada, s predodžbom o gradu – posudi, u ovom slučaju s dragocjenim sadržajem, dakako, jer čemu inače zid.

Hrvatska je godine 2009., poznato je, još s ove strane Schengenskog zida, premda su njezini politički prvaci višestruko svjedočili, i svjedoče, kako im je zadaća i cilj dospjeti na drugu stranu. Pritom, dakako, prihvaćaju i propisane skupove institucionalnih i društvenih promjena, »zloglasnih« (neizbježnih »reforma«), radi sukladnosti modelu/modelima upravljanja na području omeđenom Schengenskim zidom. Promatran iz te perspektive, ni Schengenski zid nije usporediv s Berlinskim. Načelno promatrano, on nije sredstvo isključivanja, naprotiv, prije će biti kako je sredstvo uključivanja, ali pod *posebnim uvjetima*. Na tom se tragu i Schengenski zid može promatrati kao simbolični generator imperativa i recepata važnih u novoj organizaciji hrvatske društvene zbilje. U sociologijskim terminima nije netočno reći kako se pomoću simbolična statusa Zida boli uobličuju brojni imperativi hrvatske modernizacije *odozdo*; i kako se s pomoću simbolična statusa Schengenskog zida uobličuju brojni imperativi hrvatske modernizacije *odozgo*.

Skicirano dvoziđe, dakle promatrano fenomenološki, kao dvostrukost i dvovrsnost, a istodobno i kao međašni konceptijski obris jedinstvene zbilje, i

po korijenu i po svrsi udaljeno je od Berlinskog zida. Ono jednostavno nameće analitičarima obvezu razlikovanja. Ta razlika implicira ne samo da su posrijedi zidovi koji ne pozivaju na rušenje, kao Berlinski zid, nego i da je s njima na djelu navlastito razdoblje normativnog i motivskog uobličavanja sadržaja hrvatske državne samostalnosti i demokratskog poretka upravljanja njezinim institucijama. U minimum sociologijske radoznalosti treba, stoga, upisati i pitanje o tome kako se ta igra dvoziđa javlja u društvenoj zbilji. Ipak tragamo za tragovima što ih je otisnulo razdoblje dugačko nemalih dvadeset godina, zar ne? Na tragu vlastite shematizacije hrvatske modernizacije pitamo, zapravo, o obrisima – treće modernizacije.²

4. tvrdnja

Odgovor na pitanje postavljeno na kraju prijašnjeg ulomka nudimo ovdje »unaprijed« u obliku još nedokazane tvrdnje. Ona glasi: u novoj »postberlinskoj« igri hrvatskog dvoziđa *središnje mjesto ima praksa uzmaca od suverenosti*. Kako je uopće s tim?

Najprije o suverenosti. Moderna država, podsjeća F. H. Hinsley, ne bi mogla funkcionirati kada bi bila napuštena pretpostavka da u političkoj zajednici postoji konačni i apsolutni autoritet. K tome, suverena vlast u posebnoj političkoj zajednici u međunarodnim je odnosima priznata kao bitan uvjet članstva u međunarodnoj zajednici. Iznese tvrdnje ne treba brkati s raspravama o temeljima i domašaju suverenosti. Na tom je tragu već daleko odmakla suvremena praksa koja, primjerice, pomoću izuma kao što su: prava pojedinca ili prava manjina oblikovanje suverenosti primjereno »postmoderno« smješta i određuje. Iznese Hinsleyeve tvrdnje po kakvoći su bliže jednostavnim »tehničkim« tvrdnjama koje ukazuju na zgotjnu činjenicu kako jednom političkom zajednicom ne mogu istodobno upravljati dva istovrsna politička autoriteta ili više njih, s pravom na konačne odluke, ili kako u jednoj političkoj zajednici ne mogu biti dvije države.

No, u kontekstu naše analize učinak suverenosti ne ograničava se na klasičan politički sektor. U *praksama modernizacije* on se, prema pravilu, učvršćuje i u specifičnoj ulozi *simbolična i funkcionalna pokretača* zajednice spram određene zamisli o razvitku. Na tom tragu učvršćuju se i specifične veze između nacionalne suverenosti i nacionalne *konkurentnosti* (u međunarodnim odnosima); nacionalne suverenosti i sektorske *kompetencije* (izvrvnosti) pojedinih sudio-

² Usp. Ivan ROGIĆ, *Tehnika i samostalnost*, Zagreb, 2000.

nika nacionalnog razvitka; nacionalne suverenosti i mobilizacije društvenih sudionika. Brojne su analize u kritičkoj literaturi koje pokazuju kako je nacionalna suverenost uspješno posredovala kod modernizacije različitih sektora društva, u rasponu od klasičnih sektora školstva i naobrazbe do tehničkog, infrastrukturnog ili ekologijskog. Pri tome se, usput rečeno, višekratno očitovao i naoko neobičan paradoks po kojemu se raznoliki ciljevi, opisani u razvojnim strategijama nacionalnih država, mogu zbiljski ostvariti *samo* valjanim izgrađivanjem – transnacionalne zbilje.

Osmotre li se, pak, određenije glavni ili izrazitiji predlošci djelovanja društvenih sudionika na nekolikim sektorima, važnim po ukupni obris i učinak hrvatske modernizacije, gubi se osnova očekivanja da su oni presudno orijentirani skiciranim pokretačkim potencijalom i mjerilima nacionalne suverenosti. Pođimo redom.

a. *Politički sektor.* U više nego brojnim porukama iz hrvatskog političkog sektora (da ne velimo i predsjedničkog vrha), ponuđena je ocjena kako politički i razvojni smjer što ga dotični vrh i sektor određuju *nema alternativou*. Na drugoj je strani središnji »proizvod« procesa modernizacije kojemu, napokon, suverenost i duguje razvojni potencijal – razvitak *s alternativama*. Razlog je jednostavan: koliko je zbiljskih alternativa na raspolaganju u zadanom odsječku modernizacije tolika je i zbiljska sloboda, točnije *višak slobode* kojom suverena zajednica u razvitku raspolaže. Poziv na manjak alternativa dopušteno je izravno razumjeti kao poziv na jednu vrstu paradoksalna samoukidanja suverenosti kao mjerodavna uporišta modernizacije.

Dopušteno je, dakako, ustvrditi kako je posrijedi nesporazum izazvan nespretnom rečenicom. No više posve praktičnih primjera ne dopušta takvu »obranu« prihvatiti od prve. Između više takvih upućujemo na jednu vrstu »slijepe pjege« koja se ustrajno ponavlja u slikama i predodžbama o Europskoj uniji što ih oblikuje i javno rabi hrvatski politički sektor.

Spomenutom se »slijepom pjegom« briše uvid po kojemu s adrese Europske unije, *istodobno* spram Hrvatske, struje dva snopa imperativa. Prvi snop imperativa ima korijen u zbiljskom modernizacijskom potencijalu Europske unije. Treba se, primjerice, sjetiti europske ekologijske politike, zahtjeva za socijalnom solidarnošću, potpore oblikovanju i razvitku kulturnih identiteta, potpore borbi protiv korupcije i srodnih više negoli valjanih poticaja. Drugi, pak, snop imperativa ima korijen u *predmodernom* razumijevanju Hrvatske kao obvezujuće članice regionalne političke tvorevine (kojom, ovako ili onako, dominira Srbija). Nakon dokončanja rata za hrvatsku državnu samostalnost (1991. – 1997.) takvu tvorevinu čak ni zadnji entuzijasti klasičnog kolonijalizma: britanski državni i politički

čionovnici, ne smatraju pristojnim zvati Jugoslavijom (recimo, trećom po redu). Ali joj se zato nadijeva ime izvučeno iz *iste pričuve kolonijalnog »znanja«*: zapadni Balkan. Ta dvostrukost implicira i dvije *odvojene* razine prerazdiobe i suverenih i razvojnih ovlasti. Prva je razina poticajna i schengenska. Druga, međutim, djeluje kao jedna vrsta *kaznenog*, točnije *kolonijalnog*, dodatka, kao da Hrvatska *nije* samostalna država s pravom na autentičan razvitak. Ne treba, stoga, čuditi što se i neki pokušaji aktualnog posredovanja činovnika Europske unije u pograničnom prijeporu sa Slovenijom 2009. godine, u opasnoj blizini prijedloga da se Hrvatska odrekne prava – na međunarodno pravo; dakle, da prihvati položaj određen posve kolonijalnom definicijom. U istom ključu moguće je »pročitati« i brojne epizode na sudu u Hagu.

Nepravedno bi bilo, dakako, na temelju izloženih primjera sugerirati na zaključak kako je takav uzmak nastao u radionicama samog političkog sektora. Ali prisutnost skicirane supstandardnosti u europskim odnosima spram Hrvatske razložnom čini hipotezu kako se supstandarnost ponavlja i – zaslugom uzmarka od suverenosti hrvatskog političkog sektora.

b. *Bankarski sektor*. Kako je hrvatski financijski sektor potpao pod strane vlasnike skoro u cijelosti, nije ni danas analitičarima posve jasno. Ali ta činjenica i ne mora biti prijepornom, ustvrdio je jedan analitičar, jer bi Hrvati (...) ionako sve upropastili i »rasprčkali«. U svakom slučaju, nove/stare banke nastale nakon »prodaje« stranim vlasnicima, ili prodorom na hrvatsko financijsko tržište, našle su se u ulozi mjerodavnih unutrašnjih sudionika modernizacije hrvatskog društva. No, sve su učinile da njihove ovlasti sudionika ostanu asimetrično veće u odnosu na prihvaćene rizike. Na toj podlozi banke su se, *za zbilja*, prometnule u sudionike *ponad* hrvatskog društva. S toga položaja prirodno teže »zarobiti državu« (kao i u drugim srodnim tranzicijskim primjerima). No, budući da prisutnost modernizacije, barem njezinih obrisa, nameće pitanja o razvojnom smislu takva njihova položaja, postaje očito da se on, položaj, ne može obrazlagati samo internim pravilima financijske racionalnosti. Primjerice, notorno je kako hrvatsko društvo demografski propada, dapače, mjerodavni mu eksperti proriču skori demografski slom. Ali je *bankarska politika* stambenog kreditiranja mladih ljudi, unatoč tome, bila i ostala u obrisima koji kupnju stana definiraju najrizičnijim poduhvatom u njihovu životnom osamostaljivanju. Dugoročno promatrano, takva se praksa može/mora klasificirati samo u okvire – uzmarka od suverenosti. Ne vidimo druge mogućnosti.

c. *Poduzetnički sektor*. Poduzetnički sektor nije, dakako, jednolik: treba razlikovati više tipova poduzetnika s obzirom na način samorazumijevanja i

oblikovanja poduzetničke prakse.³ Na tom tragu teško bi se mogla obrazložiti tvrdnja kako su, primjerice, »faustovski« orijentirani poduzetnici, koji ponajprije ciljaju stvoriti novu vrijednost/dobro, izvorom prijepora. Slično je i s »vodoravnim« kapitalistima ili poduzetnicima s posebnom misijom itd. Koliko je vidljivo, uzmak od suverenosti najbolje pogađa poduzetnike u skupini grabežljivaca/predatora. Njihovo se djelovanje, na prvi pogled, teško može izravno povezati s fenomenologijom uzmarka od suverenosti jer su, jednostavno, rijetko u prilici tako odlučivati. Ali »na drugi« pogled veza je očita.

Za upućivanje na nju korisno je upozoriti kako skicirani poduzetnički »stil« nema organskog interesa za samo poduzeće ni za položaj i evoluciju radnog/tehničkog sklopa u njemu ili za socijalni i životni okoliš. Njegov se interes iscrpljuje u interesu za uspjeh financijskih transakcija. Glavna implikacija te činjenice očituje se u jednoj vrsti *poduzetničke indiferencije spram socijalnih ili ekoloških učinaka te spram tehničke kompetencije osoblja i kakvoće tehničke strukture poduzeća*. Način poduzetničkog ponašanja zasnovan na toj indiferenciji nije netočno nazvati *levantinizacijom* poduzetničke sfere. Njezino je bitno obilježje redukcija interesa poduzetništva na interes za neposredne financijske učinke te potreba za što jednostavnijom, reduciranom tehničkom strukturom poduzeća. Drukčije rečeno, ta poduzetnička *skupina dugoročno potiče razaranje tehničke strukture hrvatskog gospodarstva*, uklanja potrebu za tehničkom kompetencijom, a osnažuje raznolike oblike *trgovačkih* – čitaj: *muljatorskih* – monopola.

Gospodarska struktura nastala na takvoj podlozi predvidljivo je ranjiva i nepostojana, jer je nastala u obzoru skromne jasnoće. Zato takvi poduzetnici *prirodno/predvidljivo* teže u državi pronaći jamca svojih poslovnih poduhvata. Oni, u krajnjoj crti, osnažuju i zahtjev da država jamči sigurnost radnih mjesta njihovih zaposlenika. Na taj način »dovlače« državu u ulogu *mecene muljatorskog gospodarstva*. Na toj podlozi jačaju predlošci ponašanja u gospodarstvu popularni još osamdesetih godina prošlog stoljeća, koji se sažeto mogu opisati složenicom: *rentiranje nerada*. Nije se teško složiti kako te godine nisu najsretnije po hrvatsku suverenost. Likovi uzmarka od suverenosti sada se, međutim, osnažuju pomoću prije skiciranog političkog modela modernizacije »bez alternative«. Ukidanjem potrebe za alternativom brišu se i nužni okviri konkurentnosti u kojima se jasno identificiraju i tipovi poduzetnika i njihovi domašaji.

d. *Upravni sektor*. Sociološki shema uporabljiva u analizi upravnog sektora svodi se na oprjeku: *racionalno* djelovanje – *ritualno* djelovanje. Ima li se na

³ Usp. Ivan ROGIĆ, Racionalnost i ekonomsko ponašanje, u: Drago ČEGNIĆ (ur.), *Poduzeća, rast i izvoz: socioekonomska anatomija hrvatskog izvoznog uzmarka*, Zagreb 2006., 41-70.

umu anatomija društvenih institucija, notorno je da se racionalnost i ritualnost u njihovu djelovanju tijesno prepliću. Ali su, s obzirom na područje mjero-davnosti, one jasno odijeljene. Racionalnost je povezana s ostvarivanjem cilja. Ritualnost je povezana sa simboličnim ponavljanjem formalnih predložaka. Prema našim uvidima, ritualno ponavljanje zakonskog nereda u prethodnom, totalitarnom, razdoblju, u praksama onodobnih institucija bilo je uznapredovalo do jedne vrste samodostatne katatonije⁴. Na toj baštini institucionalna je obnova izrazito otežana. Stoga je razložna pretpostavka da će i racionalna i ritualna rekonstrukcija biti izrazito spora. Kao njezin glavni izvanjski, *ali izravni*, učinak množe se – *neobavljeni poslovi*.

U hrvatskoj javnosti »katalozi« takvih neobavljenih poslova raznoliko se sastavljaju i raznoliko ocjenjuju. No, vidljivo je kako se u njima pitanja o korupciji posebno ističu. Valja pritom uočiti manjak javne potrebe za »tvrđim« istraživačkim zahvatima radi zadobivanja čvršćih uvida u obilježja i korijene samog »fenomena«. Prema našoj ocjeni, i samo držanje korupcijske prakse u neodređenim spoznajnim obrisima, gdje je dakle javni položaj korupcije *određen – neodređenošću*, indicira unutrašnju širinu i raspon neobavljenih poslova.

Na srodan se način mogu analizirati i odnosi spram raznolikih vrsta »nezastarivih« zločinstava iz totalitarna razdoblja te, poslije, iz »herojskog« razdoblja hrvatske privatizacije, kao i odnosi spram drugih područja gdje se izravnije oblikuju likovi javnog (ne)povjerenja u institucionalni sklop. Ne može se, dakako, određivanje temeljnih modernizacijskih poslova i zadaća neodređenošću *izravno* povezati s praksama uzmaca od suverenosti. Ali je izvan rasprave da je dugoročna akumulacija učinaka takva načina (ne)postupanja *izravno povezana* s osnaživanjem uzmaca od suverenosti. U sociologijskoj analizi nerijetko se u takvu kontekstu rabi dojmjljiva složenica: *organizirana neodgovornost*.

e. *Sektor kulturne industrije*. Sektor kulturne industrije se s uzmakom od suverenosti može se povezati na dva osnovna načina. Prvim se načinom posebno ističe uloga kulturne industrije u oblikovanju i osnaživanju raznorodnih potrošačkih stilova života. Oni se, pak, mogu promatrati kao jedna vrsta praktičnih, događajnih predložaka oblikovanja društvenog ponašanja kojima je *zajednička veća udaljenost od života u zajednici* te manjak obzirnosti u odnosu spram drugih. Već je u klasičnim sociologijskim analizama iscrpno obrazložena sumnja u mogućnost da se osloncem na tzv. *receptivni životni stil* i »*karakter*«, a on je, prema istim analizama, glavno sredstvo na popisu sredstava pomoću

⁴ Usp. Ivan ROGIĆ, *Tehnika i samostalnost*.

kojih se ostvaruje nadmoć potrošačke kompulzije nad ostalim oblicima ponašanja, može uspješno oblikovati i razvijati društveno ponašanje što ga zahtijeva moderna autonomija. Na tom je tragu moguće, oslonivši se na empirijsku raščlambu, ponuditi točnije uvide kako je s tim na pojedinim ograncima kulturne industrije i u Hrvatskoj. Ne raspoložemo, dakako, takvom građom pa je razložno ograničiti se na, zgošnjim uvidima, potkrijepljenu sumnju. Njezin spoznajni domašaj ne premašuje domašaj valjane hipoteze. Ograničimo se na prijedlog da je na djelu pokušaj rekonstrukcije zbilje prema predlošku *potrošačkog logora*.

Kulturna se industrija može, kako je naznačeno, s bijegom od suverenosti povezati i na drugi način: isticanjem njezinih i više nego nedvosmislenih poruka. Ako se u jednom dnevnom tabloidu, primjerice, tiska članak gdje autor izjavljuje svoju radost što, eto, može svjedočiti smrti hrvatskog književnog jezika i što će imati prilike »plesati na njegovu grobu«, a tiska se; ili ako se u širokoj lepezi proizvoda kulturne industrije u Hrvatskoj zastupa stajalište da je hrvatsko domoljublje osjećajni kompleks blizak zločinačkom, a zastupa se; ili ako se ustrajno ponavljaju zahtjevi da hrvatsko društvo nije sposobno samo sobom upravljati, a ponavljaju se itd., onda nije pogrešno zaključiti kako su nekoliko ogranci kulturne industrije u hrvatskom društvu izravno povezani s osnaživanjem uzmaca od suverenosti kao *poželjna* oblika ponašanja. Dodati je još kako načinu djelovanja kulturne industrije, idealnotipski promatrano, nije svojstveno nijekanje označitelja suverenosti pojedinih zajednica. Odnos spram njih određen je, ponajprije, zahtjevima proizvođača masovne kulture za doživljajnim spektaklima. U tom su kontekstu mreže identitetskih razlika, što ih oblikuju različite zajednice, zapravo jedna vrsta zlatnog rudnika za kulturnu industriju. Ne iznenađuje, stoga, što je kulturna industrija u brojnim slučajevima uspješno poduprla javnu afirmaciju različitih »regionalnih« ili »nacionalnih« identiteta. Prakse uzmaca od suverenosti u hrvatskom slučaju, dakle, prije su iznimkom nego očekivanim načinom djelovanja kulturne industrije.

f. »*Svijet života*«. Uzmaci od suverenosti u »svijetu života« ponajprije su povezani sa spletom raznolikih oblika ponašanja nastalih u kolonijalnom ključu, kao pokušaj prilagodbe na zadane (kolonijalne) prilike ili kao pokušaj ublažavanja tlaka što ga kolonijalne prilike osnažuju. Stoga se oblici ponašanja povezani s povlačenjem od suverenosti ovdje pretežno javljaju u jednoj vrsti *tradicionalna oponiranja* pokušajima učvršćivanja društvenog reda izvan granica postignute prilagodbe. Budući da je konfiguracija prilagodbe izvedena iz imperativa kolonijalnog/polukolonijalnog stanja, oblici uzmaca od suverenosti ponavljaju se kao jedna vrsta paradoksalne prakse kojom se kolonijalno

naslijeđe *aktivno brani od pokušaja njegova ukidanja* u novom poretku života, po vrijednostima i stilovima srodnijim idealnotipskoj shemi hrvatskog dvoziđa.

Kako to izbliza izgleda, nije nekorisno skicirati pomoću dvaju nametljivih primjera. Prvi se očituje kao *samoukidanje* jezičnog identiteta, napose jezičnih rješenja prisutnih u izgrađivanju javnog jezika, dakle, *jezika političke zajednice*. U jugoslavenskom razdoblju smjer samoukidanja vodio je, uglavnom, prema većem poklapanju sa srpskim, u onoj začudnoj konstrukciji poznatoj pod složenicom: srpsko-hrvatski. U aktualnom razdoblju prakse samoukidanja vode prema većem poklapanju s imaginarnim, *eurohrvatskim*, gdje se što veći broj hrvatskih riječi nastoji obrisati nametanjem anglizama raznolika podrijetla i kakvoće. Nije taj proces vidljiv samo u hrvatskom jeziku, ali to je mala utjeha. Nastavi li se pravocrtno taj proces, nije bez izgleda da će ubrzo lingvisti morati govoriti o novom hrvatskom javnom jeziku – *štokaavskom engleskom*.

Drugi je primjer (primjeri) povezan s poopćenim *oponiranjem institucionalno uređenom* načinu vođenja javnih poslova. Već i površan pregled tematskih statistika pokazuje kako na poslovima kao što su, primjerice, građenje kuća, planiranje prostora, zaštita okoliša, javna sigurnost, sigurnost u prometu, komunalna higijena, regulacija tehničkih režima različitih djelatnosti, plaćanje poreza, radni stil i sličnima dominiraju »divlji« stilovi. Pritom se »divljaštvo«, po pravilu, promeće u javnom priopćavanju pod monopolnim nadzorom kulturne industrije u opravdan oblik otpora birokratskoj sili. Izvan je rasprave kako je birokratska mehanika, razvijena i učvršćena u jugoslavenskom razdoblju, bitna sastavnica negativnog polukolonijalnog naslijeđa. Ali učvršćivanje sheme društvenih odnosa gdje se jedan predložak životnog »divljaštva« legitimira činjenicom što mu je nasuprot drugi predložak, sada institucionalnog, »divljaštva«, u osnovi, ne slabi ni jednoga ni drugoga, nego uništava mogućnost njihova ukidanja. Na takvoj podlozi oblikuju se *praktični*, nije pretjerano reći, »usporedni svjetovi«. (Dostatno je podsjetiti na zamah »divljeg« izgrađivanja i na broj nezakonito izgrađenih kuća na hrvatskoj jadranskoj obali.)

Treba dodati kako u doživljajnoj sferi hrvatske populacije takvi predlošci uzmaca od suverenosti uopće ne moraju biti povezani s »negativnim« stavovima spram same suverenosti. Prema autoritativnom istraživanju J. Balobana i suradnika⁵, primjerice, na pitanje bi li bili voljni, u slučaju novoga rata, boriti se za svoju domovinu, 70,6% hrvatskih upitanika odgovorilo je pozitivno, a 13% negativno. U europskom uzorku pozitivno je, naprotiv, odgovorilo tek 25,1%.⁶ Isto tako, približno 50% upitanih o političkom sustavu u socijalističkom

⁵ Usp. Josip BALOBAN, *U potrazi za identitetom*, Zagreb, 2005.

⁶ Usp. *Isto*, 296.

razdoblju misli negativno.⁷ Iz spomenutih i srodnih nalaza vidljivo je kako se oblici rentiranja nereda, s korijenom uglavnom u prethodnom razdoblju (a, nije netočno, preneseni pravocrtno u aktualno razdoblje), u doživljajnom polju nemalog dijela hrvatske populacije uopće ne vežu s određenim predloškom razvojne samostalnosti/nesamostalnosti socijalne zajednice kojoj pripadaju. Oni se smatraju jednom vrstom tradicionalne, *prirodne/društvene mehanike* (na koju posebno upozorava durkheimovska analitička tradicija). Treba dodati da se ta vrsta ustrajnosti socijalno očituje kao praktični otpor modelima života što se idealnotipski smatraju obilježjima *srednjeg sloja*. Na vrhu su toga popisa, podsjećamo, povjerenje u institucije; stav kako se profesionalnom izvrsnošću može postići uspjeh u životu; naobrazba i znanje kao samosvrhe; nepovredivost obitelji i privatnosti i srodne. Selektivno se opirući takvim modelima, »svijet života« u hrvatskom društvu ostaje podređen, slikovito rečeno, *niskim pučkim stilovima* koji su, poznato je, bez simbolične i energijske zalihe potrebne za raznolike poduhvate modernizacije.

Moguće je, dakako, dovesti u sumnju stajalište, zastupano i u ovom tekstu, kako su skicirani oblici djelovanja na pojedinim sektorima društvene zbilje sastavnice tamošnjih *dominirajućih ili središnjih* modela prakse. No strukturna sukladnost spomenutih oblika djelovanja, napose odmjerne li se oni iz perspektive ostvarivanja suverenosti, relativno oslobođena od ritualima zajamčenog mehaničkog ponavljanja »praznih označitelja« kao glavnog sadržaja ostvarivanja suverenosti, zastupanu stajalištu jamči uvjerljivost. Ponovimo, s njega, stajališta, upućuje se na to da modernizacijska igra hrvatskog dvoziđa nije dobila autentični »postberlinski« nastavak u razdoblju »dvadeset godina poslije«.

5. tvrdnja

Fenomenološki govoreći, zajednički je sadržaj u prijašnjem odjeljku skiciranih praksa *epistemološki i vrijednosni nered* gdje budalaština ima pravo biti otkrićem, kolonijalno prenemaganje izvornom EU-porukom, privatna dobit šifrom javnog dobra, a nerad poželjnom vrlinom. Budući da se nered može promatrati i kao pokusni, eksperimentalni oblik još nevidljiva reda, nije bez temelja hipoteza kako u igri hrvatskog dvoziđa središnju ulogu ima, posve paradoksalno s obzirom na korijene dvoziđa, *pokušaj produživanja vijeka trajanja konstrukcijske tradicije totalitarizma – ali (zlo)upotrebom pomagala podrijetlom*

⁷ Usp. *Isto*, 303.

iz demokratske tradicije. Zaključni je učinak takvih redukcija *generalizirana vulgarizacija života* kao jedna vrsta monopolna simulakruma – oslobođena života. Sociologijski rečeno, na djelu je ozbiljenje oblika i praksa »užitka u životu« i vlašću političke klase iz razdoblja socijalizma, sada dodatno »obogaćenih« ponudom »kapitalizma bez granica«. Jedina je razlika u tome što je u prijašnjem modelu pravo na takve užitke bilo ekskluzivno zajamčeno statusom u totalitarnom poretku, a sada ga »vodoravno« dijele *svi oni koji su na vrijeme našli zamjene u svijetu žrtava*. S nešto slobode dopušteno je reći da je takve prakse P. Sloterdijk imenovao *ciničnima* (naspram kiničnih).⁸

U hrvatskoj zbilji glavni oslonci i nositelji ciničnih strategija oblikovali se u sloju koji, još u socijalističkom razdoblju, teži *racionalno* rabiti brojne monopolne mehanizme poretka na vlastitu korist. Taj način djelovanja uopće ne mora biti prožet ideologijskim fantazmima kakve redovito proizvodi komunistički simbolični pogon. Dapače, može biti racionalno, čak »liberalno« od njega udaljen. No aktivna potpora poretku, što je pruža taj sloj, izvodi se iz racionalno odredivih koristi stečenih pravom na uporabu sustavnih monopola. Na toj podlozi oblikovao se, postupno, sloj što smo ga u nekoliko prigodnih navrata opisali složenicom »bijeli polusvijet«. Bijeli je po tome što se reprezentira kao istinski srednji sloj. Polusvijet je po tome što mu je osnova, na kojoj razvija gospodarsku, političku i kulturnu akumulaciju – totalitarna, dakle, neodvojiva od političkog i stvarnog nasilja, baš kao što je neodvojiva od stvarnog nasilja i osnova »klasičnog« polusvijeta. Sažeta formulacija orijentirajućeg načela bijelog polusvijeta može se svesti na iskaz: *dobiti su samo moje – štete plaća društvo*. Godine 2009. jedan je kandidat na lokalnim izborima u zabačenoj hrvatskoj općini to načelo duhovito preinačio u prigodni izborni proglas: »Glasujte za me; vama će biti isto, a meni sigurno bolje.« Preinaka posredno pokazuje kako je isti predložak jednostavno »translatiran« i u razdoblje dvoziđa, namećući se kao – idealnotipski građanski predložak djelovanja.

Pogleda li se preciznije anatomija samog predloška, teško je naći zamjerku ponašanju koje se izvodi iz posve racionalne procjene najboljih načina prilagodbe prilikama. Posrijedi je, jednostavno, inteligentna reakcija na okolnosti. Međutim, kada se granice inteligentne prilagodbe prekorače oblikovanjem predloška prerazdiobe prema shemi: *dobiti su isključivo na vlastitu korist, a štete isključivo na društvu*, onda je na djelu temeljita preobrazba racionalne prilagodbe u – *grabežljivu/predatorsku strategiju* kao preporučeni opći predložak. (Cinici dobro znaju što rade i baš zato to i rade, komentira P. Sloterdijk.)

⁸ Usp. Peter SLOTERDIJK, *Kritika ciničnog uma*, Zagreb, 1992.

Odmjere li se iz te perspektive određene prakse privatizacije, onda je lako uočiti kako ovome sloju nije glavni cilj privatizirati poduzeće/tvrtku nego – državu i politički sektor. Kada je »privatizirana«, ona naime stoji na raspolaganju kada treba nadoknaditi »neuspjelim« poslovanjem nastale štete. U tom kontekstu treba razumjeti i zahtjeve brojnih predatorskih poduzetnika kako država treba jamčiti – čak i poduzetničke ludosti.

Sudionici ove vrste, posve paradoksalno, osnažili su, u schengenskoj sjени, ciničnu inačicu »europske obitelji«. Njezino je »radno« načelo: *kapitalizam da – Hrvatska ne*. Promatrana sama za sebe formulacija izgleda i više nego nategnutom i nepravednom spram Europe. Treba se sjetiti brojnih primjera pomoći upućenih s različitih europskih adresa Hrvatskoj i njezinu otporu agresiji. No nije nekorisno podsjetiti i na godinu 1995., i na vrijeme kada je po prvi put na stolu Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju ponuđen hrvatskom političkom vrhu s adrese Europske unije. S njime je pak povezana i jedna »sitnica«: zahtjev da Hrvatska odustane od aktivnog oslobođenja okupirana teritorija, točnije od osloboditeljske operacije »Oluja«. Drukčije rečeno, događaj izravno ukazuje da mogućnosti *redukcije* schengenskog obzora budućeg hrvatskog razvitka nisu samo paranoja. Prema toj redukciji, Hrvatska bi imala ostati to što je bila prije rušenja Berlinskog zida: zemljopisna adresa, a ne zbiljsko društvo. »Spasonosan« bi u tome imao biti samo *kapitalizam*.

No taj smjer modernizacije nailazi na neuklonjivo ograničenje.⁹ Redukcijom nacionalne suverenosti na igru praznih označitelja *gubi se i pripravnost članova društva na izručivanje viškova neplaćena rada na javnu korist*. Smatramo da je izvan rasprave činjenica kako su se upravo zahvaljujući toj pripravnosti odigrale nekolicke modernizacijske epizode sa sretnim svršetkom u odužem razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata (Japan, Izrael). Bez takvih viškova održavanje zajednice u njezinu organiziranu obliku postaje i socijalno i gospodarski neodrživo jer društvo tone u skupi rad *i u još skuplji nerad*. Budući da se ta skupoća autonomno poopćuje, njezina tegobnost jednostavno prerasta u uputnicu drukčije modernizacije: u hrvatskom slučaju one nagoviještene igrom hrvatskog dvoziđa. Završimo namjerno optimistično. Nakon rušenja Berlinskog zida razložno je vjerovati kako nema zida koji se ne može, ako već ne uspješno srušiti, onda svakako – uspješno nadigrati.

⁹ Usp. Josip BALOBAN – Gordan ČRPIC, *Vrednote kao orijentir budućih putova*, neobjavljeno predavanje, Zagreb, 2009.

Summary

FIVE THEORIES OF DUAL-WALLS

**A BRIEF REFLECTION ON CROATIAN CIRCUMSTANCES TWENTY YEARS
AFTER THE FALL OF THE BERLIN WALL**

Ivan ROGIĆ

Institute of Social Sciences Ivo Pilar
Marulićev trg 19/1, HR – 10 000 Zagreb
ivan.rogic@pilar.hr

The author of this article investigates the balance of the modernisation of Croatian society in the period of twenty years following the fall of the Berlin Wall. The author presents five theses. The first: Croatian state independence was not a direct repercussion of the fall of the Wall but developed of its own accord as a consequence of Croatia's autonomous defence against the aggression veered upon it. Second: norms and symbolism in Croatia's independence were defined by a new dual-wall: the relationship between the Wall of Pain and the Schengen Wall. That relationship was shaped dually yet into a unique modern base and reserve that allows for valid optimisation of Croatia's developmental abilities. Third: a realistic transformation of Croatian society however, it was mostly marked with a retreat from sovereignty. This is evident in several fundamental sectors of public affairs and in life itself (the political sector, financial sector, cultural industry, administration, etc). Fourth: the main root of retreat from sovereignty is marked with predatory groups in entrepreneurship and the public sector acting on the premise of 'capitalism yes – Croatia no'. Their social and political roots in the totalitarian period and their activities have remained at just continuing the totalitarian construction of tradition with an institutional combination of (mis)use of resources originating in democratic tradition. Fifth: that developmental and modernisation model cannot be sustained long-term because it cannot ensure the flow of the required quantity of unpaid work in the public sector which is necessary for any normal functioning of an institutional combination and modern integration of society.

Key words: sovereignty, dual-wall, totalitarian heritage, retreat from sovereignty, epistemological and valuable chaos.